

Проф. др Катарина Иванчевић*

Обавеза осигураника на предузимање превентивних, заштитних мера и испуњење посебно уговорених услова

<https://doi.org/10.18485/aida.2023.24.ch6>

Примљен: 25. 9. 2022.

Прихваћен: 13. 10. 2022.

Прегледни научни рад

Апстракт

У овом раду разматрамо обавезе уговарача осигурања / осигураника које се уговарају са циљем да се спречи наступање осигураног случаја, да се обезбеди смањење осигураног ризика и ограничи обим штетних последица. Предмет истраживања је на који начин и које обавезе се уговарају, посебно на који начин се корисник услуге осигурања информисе о својим уговорним обавезама. Сазнање о садржини обавеза је од посебног значаја када се закључују уговори о осигурању са потрошачима тако да је и том аспекту посвећена пажња. У раду је извршено поређење одговарајућих одредаба Закона о облигационим односима, предложених решења из Преднацрта Грађанског законика Србије, одредаба Начела европског уговорног права осигурања и упоредноправна решења, као и одредбе услова осигурања српских осигуравача и судска пракса. У закључку аутор даје предлоге за побољшање прописа којима се уређује уговор о осигурању. За упознавање уговарача осигурања и других корисника услуге осигурања са уговорним обавезама које преузимају, односно имају по основу уговора о осигурању од посебног је значаја обавеза предговорног информисања. Аутор и у том делу даје одређене предлоге за унапређење прописа.

Кључне речи: уговарач осигурања, осигураник, уговорна обавеза, превентивне мере, заштитне мере, мере предострожности

1. УВОД

У процесу обављања своје основне делатности осигуравачи се сусрећу са великим бројем потенцијалних ризика којима управљају.¹ Да би се сви ризици којима је осигуравач изложен контролисали на прихватљивом нивоу (Његомир, 2006, 154) уведена је обавеза формирања система управљања ризиком и обезбеђење адекватног и ефикасног система интерних контрола. Систем управљања ризицима осигурања који произилазе из уговора о осигурању обухвата и подгру-

* Редовни професор Правног факултета Универзитета Унион у Београду, у пензији, димејл: katarina.ivancevic55@gmail.com.

¹ Ризици којима су изложени осигуравачи се групишу према различитим критеријумима. Међународно удружење актуара (IAA) класификује ризике на ризике осигурања, тржишне ризике, кредитне ризике, оперативне ризике, ризике ликвидности и ризике окружења (International Actuary Association – IAA), <https://actuaries.org/iaa>.

пу ризика – управљање ризиком неадекватне процене ризика који се преузима у осигурање (Сокић, 2014, 22).² Ова подгрупа, између осталог, обухвата и ризик неадекватне процене система превентивне заштите, неадекватног уговарања превентиве и репресивних мера. Подгрупа ризика осигурања је и ризик неодговарајућег утврђивања општих, посебних, допунских или појединачних услова осигурања.³ За осигураваче је од посебног значаја да на одговарајући начин процене ризике које прихватају у осигурање и да кроз формулацију услова осигурања сведу на минимум могућност изложености неком од ризика осигурања. Овај циљ се добрим делом остварује уговарањем обавеза осигураника на предузимање мера које ће смањити могућност реализације ризика којима су изложени.

Сами осигураници имају интерес да своју имовину одржавају на одговарајући начин као и да предузимају мере са циљем заштите од ризика којима су изложени, што им обезбеђује очување, некада и увећање добара. Из бихејвиоралне перспективе постојање уговора о осигурању не сме бити разлог за неразборито и непажљиво понашање осигураника (Final Report, 2014, 47). У осигурању имовине од осигураника се очекује да се понаша савесно са пажњом доброг привредника, односно доброг домаћина, да предузима мере ради спречавања наступања осигураног случаја, односно да када он наступи предузме мере за ублажавање његових последица. Законским и уговорним одредбама се прописује обавеза осигураника да се на одређен начин понаша пре наступања осигураног случаја и у случају реализације ризика.

У области превентиве значајну улогу има држава са циљем смањења вероватноће реализације појединих ризика у друштву и наступању штете. Држава доноси акта којима се прописују мере заштите од пожара, мере ради безбедности саобраћаја, заштите животне средине и др. Ови прописи се доносе са циљем заштите јавног интереса, смањења броја и обима штетних последица као и превентивног деловања на понашање појединаца у друштву. Забрињавајуће је да подаци показују да је, на пример, 80% пожара и експлозија код нас последица људског фактора, непажње и непридржавања мера заштите (Јанковић, 2015, 81).

2. УГОВОРНЕ ОБАВЕЗЕ И НАЧИН ЊИХОВОГ УГОВАРАЊА

Законима којима се уређују правила о уговору о осигурању се прописују обавезе уговорних страна.⁴ Поред законских обавеза одредбама услова осигу-

² Управљање ризиком неадекватне процене ризика који се преузима у осигурање обухвата: ризик неадекватно одређене врсте, намене и карактеристике предмета; ризик неадекватно одређеног степена опасности за поједине ризике, ризик неадекватно одређене максимално могуће штете; ризик неадекватне процене системна превентивне заштите, неадекватног уговарања превентиве и репресивних мера и неадекватног усмеравања средстава (Сокић, 2014, 22).

³ Управљање ризиком неодговарајућег утврђивања општих, посебних, допунских или појединачних услова осигурања обухвата: ризик неусаглашености услова осигурања са тарифом премије; ризик неусаглашености услова осигурања са прописима надлежног органа; ризик непрецизно дефинисаних услова осигурања, предмета осигурања, осигураних ризика, искључења и ограничења обавеза осигуравача (Сокић, 2014, 23).

⁴ Законска је обавеза плаћење премије осигурања, спречавање настанка осигураног случаја, предузимање мера за спашавање осигураног предмета, пријава наступања осигураног случаја.

рања уговарају се посебне обавезе за уговарача осигурања и осигураника које су специфичне за поједине врсте осигурања. Уговорном одредбом се може условити уговарач осигурања, односно осигураник да мора предузети или пак не сме предузети одређене радње пре наступања осигураног случаја или након његове реализације. Ове мере се предузимају са циљем смањења ризика и спречавања његовог наступања или смањење штетних последица. За кршење сваке од уговорених обавеза се у условима осигурања по правилу наводи и које правне последице могу наступити.

У вези са овим клаузулама се поставља читав низ питања и дилема. Једно од њих је и да ли би требало ограничити права осигураваача у вези садржаја ових клаузула и правних последица код потрошачких уговора (Ћпан, 2012, 10).⁵ У државама чланицама се користе различити термини за мере које је у обавези да предузме уговарач осигурања или осигураник са циљем спречавања наступања ризика, његовог повећања или смањења штетних последица (Precautionary Measures, 2012, 11).

2. 1. Превентивне мере и мере предострожности

За смањење могућности наступања осигураног случаја и смањења штетних последица је поред правилне процене ризика од значаја и предузимање превентивних мера (Илкић, 2015, 50). Уобичајено је да се превентивним мерама⁶ називају мере за спречавање остварења ризика или повећања опасности које имају за циљ да се вероватноћа штетног догађаја сведе на минимум. Клаузула о превентивним мерама се односи на понашање пре и након наступања осигураног случаја. Осигураваач очекује као позитиван ефекат од примене превентивних мера да се смањи ризик, док осигураник очекује смањење премије осигурања. У ове клаузуле спадају одредбе које захтевају од осигураника да поседује активне сигурносне системе. На пример значајно се може смањити премијска стопа у осигурању од пожара уколико осигураник предузме одређене мере, као што су: ангажовање сталног чувара, уграђивање система видео надзора и уграђивање аутоматског система за дојаву и (или) гашење пожара (Јанковић, 2015, 86). Условима о осигурању од крађе од осигураника се захтева да предузме мере да се предупреди крађа, нпр. уградња аларма, специјалне браве, камере. Предузимање ових превентивних мера такође утиче на смањење премије. Осигураваачи помажу осигураницима дајући сугестије које су мере одговарајуће, пружањем савета о избору и спровођењу превентивних мера, као и потпуним или делимичним финансирањем њиховог увођења. Поједини осигураваачи условима осигурања од одговорности уговарају да осигураваач има право да захтева да осигураник одстрани посебно опасне околности. Ако осигураник то не учини и настану штетне последице искључена је обавеза осигураваача (Триглав, УС-одг/19-08, чл. 3, ст. 3, тач. 10).⁷

⁵ Професор Ћпан је покренуо низ питања за дискусију на састанку АИДА у Лондону у септембру 2012.

⁶ Овај термин се, на пример користи и у Француској (Precautionary Measures, 2012, 11).

⁷ Посебно опасним околностима се сматрају околности због којих је дошло до несреће.

Мерама предострожности се осигураници на одређени начин упућују како да избегну остварење ризика или како да смање штетне последице. Иако се ове обавезе уобичајено уговарају условима осигурања у свим правним системима само у појединим законима се дефинише појам мера предострожности. Према одредбама шведског права мерама предострожности се сматрају правила о одређеним поступцима или уређајима који су одговарајући за превенцију или ограничење штете или о одређеним квалификацијама осигураника или његових запослених и других лица (помоћника) (ЗУО Шведске, 2016, Глава 4, чл. 6, ст. 2). Услови осигурања и уговор о осигурању у Финској могу да садрже одредбе о обавези коришћења уређаја, апарата, као и о поступцима или другим мерама које се уговарају са циљем да се спречи или ограничи настанак телесних повреда, материјална штета или губитак, или мере за постизање вишег ниво безбедности које треба да спроведу лица која користе или управљају осигураном имовином (мере предострожност). Осигураник је у обавези да се придржава мера предострожности и ове клаузуле производе одређена правна дејства (ЗУО Финске, 1994, чл. 31). Према одредбама Принципа Европског уговорног права осигурања (даље у тексту: ПЕУПО) клаузула о мерама предострожности је уговорна одредба којом се захтева од уговарача осигурања или осигураника да пре наступања осигураног случаја предузме или не предузме одређене радње. Наступање обавезе осигуравача, било делимично било у потпуности, може бити условљено испуњењем обавезе на начин одређен овом клаузулом. (ПЕУПО, чл. 4:101). Овај члан је формулисан по узору на чл. 31 финског Закона о уговорима о осигурању (Olavi, Rainer, Magnus, 2015, 22).

У српском праву није дефинисан појам мера превентиве, односно мера предострожности које се могу уговорати уговором о осигурању. Условима осигурања српских осигуравача се мере предострожности називају *заштитне мере* и подразумевају предузимање прописаних, уговорених и свих осталих мера потребних да се спречи наступање осигураног случаја, а у случају његовог наступања све неопходне хитне мере са циљем да се ограниче штетне последице. Према одредбама ЗОО осигураник је дужан да предузме све мере које су прописане, уговорене као и све остале потребне мере за спречавање наступања осигураног случаја (ЗОО, 1978, чл. 926, ст. 1). Које су то мере зависи од врсте осигурања и од околности конкретног случаја с тим да се од осигураника очекује да се понаша као разумно лице које није осигурано (Јанковец, 1987, 565).⁸

Својевремено је указано да у пракси ове обавезе треба тумачити тако да је осигураник дужан да предузме све потребне мере које може предузети поступајући са дужном пажњом да се избегне осигурани случај што подразумева обавезу да предузме разумне мере (Јакаша, 1979, 8). Када осигураник одлази на дужи пут разумном мером се према ставу суда сматра остављање аутомобила у обезбеђеном простору а не у јавној гаражи где је олакшан приступ неодређеном броју лица и где је изложен ризику крађе.⁹ Поједини српски осигураваачи у усло-

⁸ На пример, да не вози аутомобил коме су неисправне кочнице или мотор нема уља.

⁹ Виши земаљски суд у Келну, 13.12.2002, br. 9 U 131 – 02, *Versicherungsrecht*, бр. 30 – 2003, Осигурање, 3/2004.

вима осигурања наводе да се од осигураника очекује да предузму разумне мере предострожности да заштите своју опрему и одржавају је у исправном стању (Триглав, УЕТТЕЛ, 2). Осигураник је дужан да предузме мере са циљем спречавања настанка осигураног случаја које нису ни уговорене условима осигурања ни прописане ако је он дужан да их познаје као возач, што подразумева да не управља са возилом чији уређај за кочење не испуњава стандард исправности.¹⁰ Указано је да би обавезу осигураника да предузме *све њошредне мере* законски требало ублажити (Шулејић, 1989, 515) тако што би се од осигураника захтевало *разумно њонашање* у предузимању мера имајући у виду да се не може очекивати предузимање мера које су ван моћи осигураника, иако су потребне.

Све неопходне мере са циљем да се ограничи штетне последице подразумевају све мере које се у конкретной ситуацији могу као разумне предузети. На пример, када је украдена саобраћајна дозвола и картица за бесконтактно откључавање аутомобила (keyless-go) према ставу суда одговарајућа мера предострожности је да се аутомобил смести на сигурно место, што подразумева обезбеђену гаражу или полицијску станицу.¹¹

2. 2. Начин и услови уговарања обавеза

По правилу се садржај обавеза уговарача осигурања / осигураника одређује уговором о осигурању, односно условима осигурања који су саставни део појединачног уговора. Ове обавезе могу бити уграђене у одредбе услова осигурања којима се дефинише обим ризика, у којима се наводе искључења из осигурања или могу бити формулисане као посебне уговорне обавезе. Уговорне обавезе које се условима осигурања групишу у посебне чланове су по правилу оне у којима се утврђују обавеза обавештавања осигуравача у писаној форми, обавеза пријаве промене адресе и имена у року од 15 дана од дана настале промене и обавезе када наступи осигурани случај. Уобичајено се уговара обавеза пријаве надлежним органима (полицији и др.) сарадња приликом утврђивање штете, обезбеђење права осигуравача на накнаду штете од лица која је одговорно за настанак штете покривене осигурањем, обавеза лечења у складу са прописаном терапијом лекара и др.

Српски осигуравачи код појединих осигурања кроз одредбе којима се дефинише обим покрића наглашавају које су обавезе осигураника. У каско осигурању моторних возила губитак кључева представља повећање ризика, јер трајно повећава опасност крађе осигураног возила. Због тога осигураник мора одмах, чим је сазнао за губитак о томе известити осигуравача како не би изгубио право на накнаду из осигурања у случају крађе возила.¹² Условима осигурања се захтева и да осигураник о свом трошку замени све браве, направи нове кључеве и о томе обавести осигуравача (Wiener, каско, чл. 36). Одређене заштитне мере су предвиђене прописима и на њих се позивају услови осигурања или их понављају.

¹⁰ Решење Апелационог суда у Београду, Гж. 4829/14 од 26. 11. 2014, *Избор судске љраксе*, бр. 7-8/2016.

¹¹ OLG Munchen, пресуда од 11. 12. 2007, *VersR* 2008, 1105, *Свијет осигурања*, 6/2009.

¹² Виши земаљски суд у Нирнбергу, пресуда од 8. 3. 2002, бр. 8 У 4326/01, *Versicherungsrecht*, br. 24 од 20. 8. 2003, *Osiguranje*, 9/2003.

Тако се у условима осигурања ауто каска у делу где се говори о обиму покрића наводи да се путничка возила сматрају осигураним уколико имају важеће регистарске ознаке, важећу потврду о техничкој исправности, и ако су у употреби и експлоатацији у складу са наменом коју је предвидео произвођач возила (Генерали, каско, чл. 5, ст. 1). У принципу, сагласно законским одредбама возила која не испуњавају наведене услове не би смела бити у саобраћају, али у пракси се дешава да их несавесни возачи ипак користе. Према ставу суда осигураник је дужан, као добар привредник (што подразумева и као добар домаћин), да предузима одређене заштитне мере без обзира да ли му је то обавеза у смислу услова осигурања или у смислу прописаних мера заштите. Ова обавеза постоји и онда када прописане мере нису наведене у условима осигурања.¹³

Кроз одредбе о посебним условима под којима су одређене опасности покривене, дефинишу се и поједине обавезе осигураника. На пример код осигурања новца у транспорту се захтева да осигураник обезбеди да лице које носи одређен износ новца исти носи у торби са алармним уређајем или да има једног или два пратиоца, односно за веће суме да пратња буде оружана (Сава, 2021, чл. 9). Уколико осигураник не испоштује ове захтеве накнада из осигурања не покрива насталу штету већ је ограничена до одређеног износа. Ако је закључено осигурање од одговорности за посебне изворе опасности гардеробе осигураник мора да обезбеди стално чување гардеробе иначе се осигуравајуће покриће прекида (Триглав, УС-одг/19-08, чл. 317, ст. 3). Други осигуравач захтева да поред сталног чувара осигураник обезбеди да осим чувара друга лица немају приступ гардероби (Uniq, ПУОО X/2011, чл. 34, ст. 2).

Поједини осигуравачи прецизно условима наводе које радње осигураници не треба да предузимају, односно на који начин треба да се понашају. Од осигураника се очекује да са својом мобилном опремом поступају тако да је не остављају на јавном месту или месту коме јавност има приступа без надзора, да је не остављају у ташни која није стављена уз тело осигураника већ поред њега, да је не остављају без надзора у башти / дворишту, у шатору, на возилу или згради, да користе опрему у складу са упутством за употребу, да не користе опрему за време вожње када то представља кршење закона. У Случају кршења ових обавеза санкција је искључење из осигурања (Триглав, Yettel, V део).¹⁴ Некада се мере предострожности односе на услове које мора да испуни лице које жели да буде осигураник, односно оствари права из уговора. На пример захтев да лице које управља возилом поседује одређену возачку дозволу, као и да му није иста одузета или да има забрану управљања возилом, може бити формулисан као услов одговорности осигуравача или разлог за искључење обавезе ако лице не поседује ову дозволу (Дунав, помоћ на путу, чл. 15, тач. /ђ).

¹³ Врховни привредни суд, Сл. 670/72, Судска пракса привредних судова у споровима ОУР, приредили Кашанин, Р., Вељковић, Д., Савремена администрација, Београд, 1975.

¹⁴ „Без надзора” значи да уређај није у Вашој физичкој близини или када нисте у стању да га заштитите или да приметите или спречите крађу или оштећење уређаја из било којег другог разлога, укључујући, али не ограничено на, спавање.”

У условима осигурања имовине се наводи да је ствар осигурана уколико се налази на месту које је наведено у полиси. Ако је ствар, привремено изван круга фабрике (на пример, на оправци или је неком позајмљена), она, по правилу, није осигурана и то се у условима осигурања наглашава. Обавеза осигураника је да у случају промене места на коме се ствар налази обавести осигураваача писменим путем најкасније у року од 15 дана од дана пресељења. За осигураваача је од важности да ова обавеза буде испоштована како би поново проценио ризик, утврдио да ли је дошло до повећања ризика и могао да донесе одлуку да ли да уговор остане на снази под истим условима или да предложи одговарајућу измену премије осигурања или раскид уговора. У случају кршења ове обавезе осигураник може да изгуби право на накнаду из осигурања јер се сматра да је престало осигуравајуће покриће по истеку 15 дана предвиђених за слање обавештења (Сава, крађа, чл. 10; Сава, пожар, чл. 18). Према одредбама шпанског права ако је осигураваач обавештен о премештању осигуране ствари или промени места чувања а он на то обавештење није изјавио своје неслагање биће у обавези да исплати накнаду из осигурања. Ако осигураваач није добио обавештење а штета наступи на стварима ван места наведеног у полиси није у обавези да плати накнаду (ЗУО Шпаније, 1980, чл. 47).

Поједини законодавци су прописали посебна правила за уговарање клаузуле о мерама предострожности. У Француској се захтева да клаузула о изузећу обавезе осигураваача због непоштовања мера предострожности у потрошачком уговору мора бити јасно дефинисана. У случају нејасноћа задатак суда је да штити интересе потрошача (Pélissier, 2012, 14). Ова клаузула се може уговорити као ограничење покрића тако да се угради у одредбе о дефиницији ризика којима се искључује покриће ако се осигураник не придржава обавезе. Може се уговорити да осигуравајуће покриће наступа само ако осигураник спроводи одређене превентивне мере и терет доказивања је на осигуранику да их је спроводио (Pélissier, 2012, 14). У Швајцарској је дозвољено да осигураник буде обавезан на мере предострожности (ЗУО Швајцарске, 1908, чл. 29, ст. 1) у циљу смањења ризика или спречавања његовог повећања. Ове мере се често заснивају на законским обавезама које споразумом могу бити измењене (Hirzel, 2012, 14–15). Општим условима осигурања бугарски осигураваачи не могу предвидети као услов да државни органи треба да достави документацију која није у вези са настанком осигураног случаја или утврђивањем висине штете. Не могу се предвидети ни услови и обавезе осигураника за које се разумно може претпоставити да нису од утицаја на смањење опасности настанка осигураног случаја или за доказивање наступелог осигураног случаја, као и оне за чију се примену може претпоставити да је законски или фактички немогућа (Бугарски ЗО, 2005, чл. 186, ст. 16/, 17).

2. 2. 1. Формулација одредаба о уговорној обавези

Условима осигурања осигураваач поред заштите сопствених интереса треба да обезбеди и заштиту интереса друге уговорне стране, осигураника и корисника услуге осигурања и при њиховом сачињавању треба да поступа са пажњом доброг

привредника, у складу са начелом савесности и поштења, како би се остварила сврха закљученог уговора о осигурању (Иванчевић, 2021, 486). Захтеви транспарентности Директиве 93/13/ЕЕЦ о неправичним уговорним одредбама подразумевају да уговорне одредбе морају бити јасно и разумљиво састављене. Када се процењује да ли је одређена уговорна одредба јасно и разумљиво састављена процењиваће се да ли су важне одредбе истакнуте према својој важности и да ли су скривене међу осталим одредбама, као и да ли се налазе у уговору и у контексту где се то разумно очекује (Commission notice, 2019, 25).

Тренутно у српском праву није прописан садржај услова осигурања и њихово састављање је препуштено осигуравачима. Предложене су измене у српском праву којима се одређује обавезан садржај услова осигурања, односно које „потпуне информације” морају да садрже (Преднацрт ГЗ Србије, 2016, чл. 1410). Предлаже се увођење нове одредбе која гласи „Клаузуле које предвиђају искључења из покрића пуноважне су ако су недвосмислене, читке и разумљиве (просечном) уговарачу осигурања, осигуранику или кориснику права из осигурања” (Преднацрт ГЗ Србије, 2016, чл. 1411). Предложене измене су у складу са одредбама ПЕУПО и решењима из упоредног права (ПЕУПО, 2015, чл. 2:304). Општи и посебни услови осигурања шпанских осигуравача морају бити сачињени на јасан и прецизан начин, а одредбе којима се ограничавају права осигураника морају се истаћи на посебан начин и морају бити прихваћене у писменом облику (ЗУО Шпаније, 2016, чл. 3).

Судови указују све више пажње начину на који су сачињени услови осигурања приликом доношења одлука. У Немачкој је Врховни суд базирао своју одлуку о захтеву поводом кршења мера предострожности на формулацији и садржају клаузула којом су оне уговорене (Ћпан, 2012, 11). Клаузуле о искључењу из осигурања судови у Енглеској и Америци третирају тако да захтевају да одговорност осигуравача може бити искључена само јасним речима, клаузуле морају бити тумачене у контексту целокупног садржаја уговора о осигурању и у интересу стране која их није формулисала, односно захтевала да клаузула тог садржаја буде уговорена (Клубучар, 2014, 202). У Израелу захтеви за предузимање мера предострожности не могу бити претходни услов за пуноважност уговора о осигурању и овакав услов је у супротности са одредбама Закона о уговору о осигурању. Према ставу суда одредбе закона којима се уређују правила о правним последицама у случају кршења обавеза од стране осигураника, морају се широко тумачити са циљем да се обезбеди заштита осигураницима који нису свесни значаја неизвршавања обавеза које би могло довести до губитка осигуравајућег покрића (Levitan, 2020).

2. 3. Лица која су обвезници уговорних обавеза

У одредбама ЗОО се на предузимање мера за спречавање наступања осигураног случаја, односно за ограничење штетних последица обавезује осигураник, а не уговарач осигурања. Сматра се да ове обавезе треба да терете лице које ће имати право на накнаду из осигурања а то је осигураник (Јанковец, 1980, 844),

што је од значаја када уговарач и осигураник нису исто лице. У немачком праву је то обавеза осигураника (ЗУО Немачке, 2008, чл. 20).

У појединим правним системима уговорне обавезе терете уговарача осигурања, а некада и осигураника, корисника и треће оштећено лице. То је случај у литванском праву (ЗО Литваније, 2003, чл. 85) и португалском праву (ЗР Португалије, 2008, чл. 37). У швајцарском праву је субјект обавезе уговарач осигурања и осигураник (ЗОО Швајцарске, 1908, чл. 30, 38), као и према одредбама шведског (ЗУО Шведске, 2016, Глава 3, чл. 7, Глава 4, чл. 5) и естонског права (ЗОО Естоније, 2001, чл. 452, 470). Према одредбама чешког права обавезе се односе на уговарача и корисника осигурања (ГЗ Чешке, 2012, чл. 2800), док у Белгији уговорне обавезе терете осигураника и корисника осигурања (ЗО Белгије, 2014, чл. 86). Условима осигурања српски осигуравачи код појединих врста осигурања уговарају одређен обим обавеза не само за осигураника, већ и за уговарача осигурања и корисника.¹⁵ Предложено да се и у српском праву изврши измена тако што ће се прописати да су субјекти уговорних обавеза и уговарач осигурања и осигураник, по узору на решења из упоредног права (Славнић, 2017, 24).

У српском праву није прописана обавеза за уговарача осигурања који није истовремено и осигураник да упозна осигураника са његовим уговорним обавезама, као ни кориснике осигурања и трећа оштећена лица. Код неких врста осигурања српски осигуравачи условима осигурања предвиђају ову обавезу за уговарача осигурања.¹⁶ Према одредбама литванског закона осигуравачи могу уговором о осигурању предвидети обавезе осигураника, као и корисника осигурања и трећег оштећеног лица које они морају испунити како би остварили право на накнаду из осигурања. У Литванији је уговарач осигурања у обавези да информише осигураника, корисника, односно треће оштећено лице о закљученом уговору и њиховим обавезама које су уговором предвиђене. Осигуравач приликом испуњења својих обавеза из уговора има право да се позове на пропуст уговарача осигурања да наведена лица информише о њиховим обавезама (ЗО Литваније, 2003, чл. 85, ст. 3).

3. УПОЗНАВАЊЕ УГОВАРАЧА ОСИГУРАЊА, ОСИГУРАНИКА И КОРИСНИКА СА УГОВОРНИМ ОБАВЕЗАМА

Садржај услова осигурања је унапред формулисан од стране осигуравача и по правилу уговарачи осигурања немају могућности да битно мењају њихов садржај. Потписивањем уговора, односно полисе они прихватају и све обавезе које су наведене у условима осигурања који су саставни део уговора. По правилу се усло-

¹⁵ Пријаву околности значајних за оцену ризика имају и уговарач осигурања и осигураник. У посебном члану су прописане обавезе корисника осигурања поводом обавештења осигуравача о наступању осигураног случаја, обавези подношења оприговора од стране путника надлежној туристичкој инспекцији (Триглав УС-птр-тураг/19-01, чл. 9, 14).

¹⁶ „Уговарач осигурања и осигураник дужни су да свим путницима, пре започињања туристичког путовања, уруче потврду о гаранцији путовања, као и да пруже информације о осигурању у складу са овим условима уговореним са осигуравачем, а нарочито о висини и начину исплате накнаде из осигурања у случају настанка осигураног случаја” (Триглав УС-птр-тураг/19-01, чл. 9, 11).

ви осигурања не објављују јавно и нису лако доступни тако да је обавеза њиховог уручења уговарачу осигурања због тога посебно значајна. Прописано је да се на полиси констатује да су осигуранику уручени услови осигурања чиме се ствара претпоставка да их је исти збиља примио, а уколико му нису предати ова назнака на полиси би требала да га подсети да их затражи од осигуравача (Јанковец, 1980, 785). Сматра се да је предаја услова осигурања једини начин да се уговарач осигурања упозна са правима и обавезама (Јанковец, 1980, 785). Овај приступ је прихваћен у српском и у упоредном праву с тим да поједини законодавци предвиђају допунска решења у складу са савременим начинима информисања. Осигуравач у Литванији има обавезу да услове осигурања достави осигуранику али и да упозна јавност са њиховом садржином. Како би се јавност упознала са њиховом садржином литвански осигуравачи су у обавези да услове осигурања објављују на својој интернет страници (ГЗ Литваније, 2000, чл. 6.992).

Посебна правила су предвиђена према одредбама Закона о заштити потрошача (даље у тексту: ЗЗП). Осигуравач је у обавези да са садржином уговорне одредбе упозна потрошача пре закључења уговора, на начин који пружа потрошачу стварну могућност да се упозна са садржином уговорне одредбе. Потрошача уговорна одредба обавезује само ако је на њу пристао (ЗЗП, 2021, чл. 40, ст. 2–3). У сваком конкретном случају ће се испитивати да ли су ови услови испуњени. Да би потрошач на обавезу пристао очекује се да је био упознат са садржином права и обавеза које преузима уговором, односно да је потрошач имао приступ уговорним одредбама, конкретно условима осигурања и да је могао да их прочита пре него што је одлучио да се обавезе уговором. Чињеница да потрошач није имао могућности да се упозна са садржином уговорне одредбе представља назнаку неправичности те одредбе (Commission notice, 2019, 25). Према ставу Европског суда правде транспарентност се не може „ограничити искључиво на разумљивост уговорне одредбе на формалном и језичком нивоу и подразумева да потрошачи морају да буду у стању да процене економске последице” уговорне одредбе или уговора (Commission notice, 2019, 26).¹⁷

Под утицајем потрошачког права у право Европске уније је уведена обавеза предуговорног информисања лица заинтересованог за закључење уговора о осигурању са циљем заштите корисника услуге осигурања, посебно потрошача као слабије уговорне стране. Овај принцип је примењен као обавеза осигуравача приликом закључења уговора о осигурању у државама чланицама и шире. Циљ увођења ове обавезе је да се омогући заинтересованом лицу да на основу добијених информација донесе информисану, по могућству рационалну одлуку да ли жели да закључи уговор о осигурању са конкретним осигуравачем и под условима који су му предочени.

Информације о производима осигурања су сложене и захтева се да буду састављене у писаном облику, или на трајном медију, да буду достављене благовремено како би лице коме су предате имало могућности да их пажљиво размотри, да стекне јасну слику о садржини уговора који закључује, да се по потреби кон-

¹⁷ У том смислу значајне су одлуке Европског суда правде, предмети C-154/15, C-307/15 I C-308/15 *Gutierrez Naranjo* и др. тач. 48 и 49.

султује и затражи додатна појашњења и савет пре доношења одлуке (Иванчевић, 2018, 342). Према одредбама Директиве о солвентности II државе чланице могу да пропишу да се уговарачу осигурања, када је то потребно да би разумео битне елементе својих обавеза, морају доставити додатне информације (Директива о солвентности II, чл. 185, ст. 7). Одредбама Директиве о дистрибуцији осигурања (даље у тексту: Директива ДДО) је дефинисано да потрошачу треба омогућити да пре закључења уговора располаже са битним информацијама о производу осигурања и да би му посредник требао објаснити главне карактеристике производа осигурања (Директива ДДО, 2016, преамбула, бр. 48). Ова обавеза продаваца осигурања је од посебног значаја када је условима осигурања за потрошача предвиђена обавеза предузимања мера предострожности. Очекује се да продавци осигурања делују увек поштено, праведно и професионално у складу са најбољим интересима потрошача, као и да приликом информисања имају у виду сложеност производа осигурања и категорију потрошача (Директива ДДО, 2016, чл. 17, ст. 1; чл. 20, ст. 4). Омбудсман осигурања у Енглеској је у неколико случајева у образложењу одлука истакао да када се потрошачу уговором о осигурању налаже да предузме одређене заштитне мере то му мора бити јасно предочено и објашњено приликом закључења уговора (Иванчевић, 2009, 405).

У европско право је уведена могућност саветовања потрошача од стране свих дистрибутера осигурања (Директива ДДО, 2016, чл. 20). Према одредбама српског права обавезу давања објашњења и савета о околностима значајним за закључење и спровођење уговора о осигурању има само друштво за посредовање у осигурању (ЗО, 2014, чл. 94, ст. 1). У Немачкој је то и обавеза осигуравача (ЗУО Немачке, 2008, чл. 6). Од значаја је да се обавеза саветовања потрошача уведе као обавеза и за осигураваче и заступнике осигурања јер би се тиме омогућило да се реши проблем (не)одговарајућег предуговорног информисања (Кеглевић, 2013, 219). Тиме би се потрошачу омогућило да постави питања, између осталог, о врсти и садржини обавеза које преузима закључењем уговора о осигурању и савет да ли тај производ због обима обавеза и правним и економским последицама одговара његовим потребама.

Српски осигуравач је у обавези да уговарача осигурања, пре закључења уговора о осигурању, обавести, између осталог, о условима осигурања и праву које се примењује на уговор о осигурању, ризицима покривеним осигурањем и искључењима у вези с тим ризицима (ЗО, 2014, чл. 82). С обзиром да се у оквиру искључења из осигурања налазе одредбе које се односе на понашање уговарача осигурања / осигураника у току трајања уговора упознавање са њима представља упознавање уговарача осигурања са поступцима и понашањима који су неприхватљиви и који ће довести до губитка осигуравајућег покрића.

У српском праву није законским одредбама изричито прописано да се уговарачу осигурања, односно осигуранику морају на јасан начин предочити посебне уговорне обавезе које су наведене у условима осигурања ван одредаба којима су уређена искључења из осигурања. Међутим, својевремено је у одредбама Смернице, бр. 1 Народне банке Србије наведено да информације које се пружају потенцијалном клијенту, треба да, између осталог, садрже све битне податке о произво-

ду у оквиру којих треба навести посебна искључења, као и друга права и обавезе обе стране описане на јасан, недвосмислен и разумљив начин (Смерница, бр. 1, VIII, ст. 3, тач. 3 и 6). Осигуранику би требало омогућити да има потпуну сигурност у погледу купљеног производа, ризика и осигураних случајева који су њиме покривени (Смерница, бр. 1, VIII, ст. 6) Наводи се и да је неопходно да друштва за осигурање омогуће осигуранику да се упозна са целокупним садржајем уговора о осигурању пре његовог закључења (Смерница, бр. 1, VIII, ст. 8).

Правила добре пословне етике обавезују осигураваче на потпуно и јасно информисање корисника услуге осигурања. На основу одредаба Смернице о минималним стандардима понашања и доброј пракси учесника на тржишту осигурања (даље у тексту: Смерница 2018) коју је донела Народна банка Србије, „очекује се да осигуравач / интермедијар утврди и спроводи активности којима ће обезбедити да корисници услуге осигурања, (уговарач осигурања, осигураник, корисник осигурања и трећа оштећено лице), буду информисани о свим својим правима и обавезама у вези с коришћењем одређене услуге осигурања, и то пре, током и након трајања уговорног односа.” Текст информације треба да буде сачињен прегледно и разумљиво на српском језику (ЗО, 2014, чл. 84). Информације које се пружају пре закључења уговора не смеју да доведу у заблуду корисника услуге осигурања „у вези са карактеристикама конкретне услуге, односно његовим правима и обавезама по основу уговора о осигурању” (Смернице, 2018, 11, тач. 34 и 37).

У Европској унији је уочено да је потрошачима тешко да у обиљу различито предочених информација уоче оне које су им најзначајније што им је отежавало да изврше поређење понуда различитих осигуравача (Иванчевић, 2018, 350). Пружање информација путем информативног обрасца је један од најбитнијих предлога креатора ПЕУПО (Кеглевић, 2013, 217; ПЕУПО, чл. 2:201, ст. 1), који је усвојен кроз одредбе Директиве ДДО (Директива ДДО, 2016, чл. 28, ст. 8). Обрасци за информисање, који су као пример добре праксе приложени уз текст Смернице 2018, предвиђају простор у који треба унети искључења из осигурања али не садрже посебну рубрику у коју би требало унети права и обавезе уговарача осигурања / осигураника који су дефинисани у другим одредбама услова осигурања. Према одредбама Директиве ДДО образац за информисање треба да сади обавезе на почетку уговора, обавезе током трајања уговора и обавезе у случају одштетног захтева (Директива ДДО, 2016, чл. 28, ст. 8, тач. /е/, /ф/, /г).

У упоредном праву се законским одредбама уређују посебна правила о информисању корисника услуге осигурања у вези њихових права и обавеза, а поједини закони садрже специфична правила за потрошаче. У Француској је осигуравач у обавези да пре закључења уговора преда осигуранику нацрт уговора или информацију о уговору у којој су прецизно описани бенефиције и искључења као и обавезе осигураника (Француски ЗО, 2005, чл. 112-2, ст. 2). Предуговорна информација за потрошача према одредбама шведског права мора да садржи једноставно објашњење главног садржаја услова осигурања, а важна ограничења осигуравајућег покрића се морају јасно истаћи (ЗУО Шведске, 2016, Глава 2, чл. 2). Осигуравач је дужан да уговарача одмах након закључења уговора информише о

садржају услова осигурања и да посебно укаже на услове који представљају неочекивана и битна ограничења осигуравајућег покрића као и које су значајне мере предострожности и последице неизвршавања ових обавеза (ЗУО Шведске, 2016, Глава 2, чл. 4). У случају да осигуравач није посебно истакао ове услове не може се на њих позивати. Ова санкција се не примењује на ограничења осигуравајућег покрића која су законом прописана (ЗУО Шведске, 2016, Глава 2, чл. 8). Да би осигуравач у Аустрији могао да искористи своја права према осигуранику који је повредио своју уговорну обавезу обичном непажњом захтева се да буде испуњен претходни услов. Осигуранику морају пре него што је до пропуста дошло бити уручени услови осигурања или неки други документ у коме је назначена обавеза за чије кршење обичном непажњом одговара по закључењу уговора (Славнић, 2017, 17). Према одредбама португалског права полиса осигурања мора да садржи обавезне елементе међу којима се наводе „ф) права и обавезе уговорних страна, као и осигураника и корисника осигурања.” На полиси морају бити истакнуте, исписане већим словима, одређене клаузуле. То су оне које утврђују обим покрића, посебно искључења или ограничења покрића, клаузуле којима се утврђује обавеза уговарача / корисника на обавезе обавештавања у одређеним роковима (ЗР Португалије, 2008, чл. 37). Полиса осигурања у Швајцарској мора да садржи права и обавезе уговорних страна (ЗУО Швајцарске, 1908, чл. 11, ст. 1).

Због неиспуњења, или неуредног испуњења обавезе обавештавања уобичајена санкција је обавеза накнаде штете која је због овог пропуста настала. Тако је у српском праву. „Уговорна страна која је дужна да обавести другу страну о чињеницама које су од утицаја на њихов међусобни однос, одговара за штету коју претрпи друга страна због тога што није била на време обавештена” (ЗОО, 1978, чл. 268). Када осигураник, посебно потрошач пропусти да изврши неку од уговорних обавеза и утврди се да није био упознат са истом, односно да није на исту пристао или да му није јасно предочено да су у условима осигурања наведене одређене обавезе, поставља се питање да ли је на одговарајући начин испуњена обавеза информисања. Суд ће у сваком конкретном случају оцењивати да ли је повређена обавеза предуговорног обавештавања уговарача осигурања / осигураника, да ли је као последица ове повреде наступила штета за осигураника и одмерити адекватну накнаду штете. При том ће суд водити рачуна да би уговор о осигурању требао да се закључује према разумним очекивањима осигураника. Најчешће се накнада штете састоји у обавези осигуравача да исплати накнаду из осигурања у износу на који би осигураник имао право да је закључио оно осигурање које одговара његовим потребама. Оваква пракса је примењена у Финској (Пак, 2005, 348). У случају да је осигуравач или његов заступник пропустио да пружи неопходне информације или је дао нетачне или обмањујуће информације, уговор о осигурању ће производити правно дејство у смислу у коме га разуме осигураник на основу информација које је добио. Фински осигураник ће имати право на накнаду из осигурања и када наступи штета као последица ризика који је искључен из покрића ако му није на одговарајући начин предочено ово искључење (ЗУО Финске, 1994, чл. 9).

3. 1. Терет доказивања да је обавеза информисања испуњена

У српском праву се одредбама ЗОО и Закона о осигурању не уређује на коме је терет доказивања да су уговарачу осигурања уручена потребна документа. Пре примене ЗОО у судској пракси је заузет став да осигуравач треба да докаже да је уручио услове осигурања, а након почетка примене ЗОО да је на уговарачу да докажу да их није примио (Јанковец, 1983, 1935). Уколико докаже да није примио услове осигурања, да за њихов садржај није знао или није могао знати, не могу се применити одредбе са којима није био упознат, посебно одредбе о искључењу и ограничењу осигуравајућег покрића у којима су наведене уговорне обавезе (Јанковец, 1983, 1935). При том треба имати у виду да се од осигураника очекује извршење законских обавеза које се наводе и у условима осигурања и онда када му нису уручени услови осигурања, те се он у тој ситуацији не може ослободити последица пропуста (Иванчевић, 2009, 412).

У српском праву се предвиђа увођење нове одредбе којом се прописује да уколико осигуравач не уручи услове осигурања уговарачу осигурања и не упозори га да су они саставни део уговора, сматраће се да је уговор закључен само на основу одредаба полисе, без искључења или ограничења покрића која садрже услови, ако осигураник за њих није знао нити је као савесно лице могао знати (Преднацрт ГЗ Србије, 2016, чл. 1410). Сагласно општим правилима услови осигурања обавезују осигураника у Литванији уколико му је пружена могућност да се упозна са тим условима (ГЗ Литваније, 2000, чл. 6.185).

Када је уговарач осигурања потрошач српски осигуравач је као трговац у обавези да докаже да је извршио законску обавезу обавештавања. Подаци из предуговорног обавештења постају саставни део уговора ако се исти закључи (ЗЗП, 2021, чл. 12, ст. 4–5). У складу са правилима добре пословне праксе очекује се да све активности око испуњења обавеза информисања буду документоване (Смерница, 2018, ст. 11, тач. 42), што олакшава осигуравачу, односно продавцу осигурања доказивање да је извршио своју обавезу.

Одредбе ПЕУПО обавезују осигуравача да докаже да је осигураник примио документа која је дужан да му обезбеди, а то подразумева да му је уручио услове осигурања и информативни образац (ПЕУПО, 2015, чл. 1:204). Наведена одредба је у складу са пребацивањем терета доказивања са слабије уговорне стране на трговца, која је прихваћена у одредбама потрошачког права. Судови у Енглеској и Америци захтевају да осигуравач докаже да су клаузуле које садрже неуобичајене, тешке или неповољне одредбе предочене другој уговорној страни на поштен и разуман начин (Клобучар, 2014, 202).

4. ЗАКЉУЧАК

Анализа је показала да су присутне значајне сличности у уговарању калузула превентивних и заштитних мера у условима осигурања српских осигуравача. Ове сличности, добрим делом подударности се испољавају у погледу навођења обаве-

за осигураника које су истовремено и законске као и у погледу оних које се дефинишу у оквиру искључења из осигурања и ограничења осигуравајућег покрића. Услови за неке врсте осигурања садрже велики број искључења и рестриктивних одредаба које указују на који начин треба да се понаша осигураник у току трајања уговора да би имао право на накнаду из осигурања, а које нису лако уочљиве и разумљиве просечном кориснику осигурања, посебно потрошачу. По угледу на решења из упоредног права одредбе којима се на било који начин ограничавају права осигураника би требале да буду истакнуте на посебан начин, болдованим словима или крупнијим фонтом у условима осигурања и информативним предговорним обавештењима. У српском праву недостају одредбе којима се дефинишу оквири уговарања превентивних мера и мера предострожности у условима осигурања тако да би и њих требало прописати по угледу на одредбе ПЕУПО.

Законске одредбе којима се уређује обавеза осигуравача на пружање информација уговарачу осигурања пре закључења уговора требало би допунити на следећи начин:

- Уговорне обавезе предвиђене условима осигурања обавезују уколико је страна која приступа уговору имала могућности да се упозна са тим обавезама. То се може учинити доставом предговорних информација и услова осигурања на прописани начин лицу заинтересованом за закључење уговора. Терет доказивања да је ова обавеза извршена треба да буде на осигуравачу, односно продавцу осигурања и то би требало законски дефинисати.

- Предуслов да се шири јавност упозна са садржином услова осигурања, посебно са обавезама уговарача осигурања / осигураника је да се уведе обавеза објављивања истих на интернет страници друштва за осигурање. Мишљења смо да би ову обавезу требало увести у српско право.

- Предговорна информација мора да садржи и податке о свим уговорним обавезама и ограничењима осигуравајућег покрића која су последица кршења обавеза од стране уговарача осигурања, осигураника или корисника, односно да образац за информисање треба да садржи обавезе на почетку уговора, обавезе током трајања уговора и обавезе у случају подношења одштетног захтева.

- У српском праву недостаје одредба којом се обавезује продавац осигурања да уговарачу осигурања достави додатне информације и појашњења као и да то треба да учини у најбољем интересу корисника услуге, посебно потрошача. Ова обавеза се посебно мора испоштовати када су условима осигурања предвиђене обавезе предузимања превентивних и заштитних мера и када је то потребно како би уговарач осигурања разумео битне елементе уговора, посебно своје обавезе.

Посебном одредбом би требало прописати обавезу уговарача осигурања да информише осигураника, корисника, односно треће оштећено лице о закљученом уговору и њиховим обавезама које су предвиђене уговором. Ако дође до кршења ове обавезе осигуравач не може ускратити права корисницима, али може истаћи приговоре уговарачу осигурања због неиспуњења обавезе и тражити накнаду штете коју је због тог пропуста претрпео.

Обавеза саветовања представља један од механизма заштите потрошача приликом продаје производа осигурања. У том смислу би требало предвидети

обавезу саветовања потрошача од стране свих продаваца осигурања, посебно за осигуравача по угледу на упоредноправна решења. Тиме би се осигуранику омогућило да постави питања, између осталог, о врсти и садржини обавеза које преузима закључењем уговора о осигурању и да добије савет да ли понуђени производ, због обима обавеза и правних последица, одговара његовим потребама.

Professor Katarina Ivancevic, PhD
University Union, Faculty of Law, Belgrade, Serbia

Obligation of insured to take preventive, protective measures and fulfill specifically agreed conditions

Review scientific paper

Summary

In this paper, we consider the obligations of the insurance policyholder/insured, which are contracted with the aim of preventing the occurrence of the insured event, ensuring the reduction of the insured risk and limiting the scope of adverse consequences. The subject of the research is how and what obligations are contracted, especially how the user of the insurance service is informed about his contractual obligations. Knowledge of the content of the obligations is of particular importance when concluding insurance contracts with consumers, so attention was paid to that aspect as well. The paper compares the relevant provisions of the Law on Obligations, the proposed solutions from the Draft Civil Code of Serbia, the provisions of the Principles of European Insurance Contractual Law and comparative legal solutions, as well as the provisions of the insurance conditions of Serbian insurers and judicial practice. The analysis showed that the conditions of Serbian insurers for some types of insurance contain a large number of exclusions and restrictive provisions that indicate how the insured should behave during the duration of the contract in order to be entitled to compensation from the insurance, which are not easily visible and understandable to the average consumer. In the conclusion, the author makes suggestions for improving the regulations governing the insurance contract. The obligation of pre-contractual information is of particular importance to acquaint the policyholder and other users of insurance services with the contractual obligations that they assume, that is, they have based on the insurance contract. In that part too, the author makes certain suggestions for improving regulations.

Key words: insurance policyholder, insured, contractual obligation, preventive measures, protective measures, precautionary measures

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

- Act No. 89/2012 Coll. the Civil Code – Грађански законик Чешке Републике (ГЗ Чешке), 2012, доступно на: <http://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?r=2012&cz=89>, 20. 1. 2023.
- WIENER, Услови за комбиновано осигурање моторних возила (ауто каско), (Wiener каско).
Generali, Uslovi za kasko osiguranje putničkih vozila (Generali, kasko).
- Gesetz über den Versicherungsvertrag (Versicherungsvertragsgesetz – VVG) – Закон о уговорима о осигурању Републике Немачке, (ЗВО Немачке, 2008). Енглеска верзија доступна на: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_vvg, 20. 1. 2023.
- Decreto-Lei n.º 72/2008, *Diário da República*, 1.ª série, N.º 75, 16 de Abril de 2008, With the amendments implemented by Law no. 147/2015 – Закон Републике Португалије (ЗР Португалије), доступно на: <https://dre.pt/application/dir/pdf1sdip/2008/04/07500/0222802261.pdf>, 21. 1. 2023.
- Directive (EU) 2016/97 of the European Parliament and of the Council of 20 January 2016 on insurance distribution, *OJ L 26, 2.2.2016, p. 19–59*.
- Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II), *OJ L 335, 17/12/2009, p. 1–155*.
- Dunav osiguranje, Uslovi za kombinovano osiguranje motornih vozila (autokasko).
- Dunav osiguranje, Posebni uslovi za osiguranje pomoći na putu za korisnike bankarskih usluga, 1. 6. 2019. (Dunav, pomoć na putu).
- Закон о облигационим односима (ЗОО), Сл. лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 31/93, Сл. лист СЦГ, бр. 1/03 – Уставна повеља (ЗОО).
- Закон о осигурању, Службени гласник РС, 139/2014.
- Закон о заштити потрошача, Службени гласник РС, 87/2021.
- Илкић, З. (2015). Осигурање машина од лома, управљање ризицима и превентиве у Србији, *Евројска ревија за право осигурања*, XIV(2), 45–51.
- Иванчевић, К. (2021). Заштита потрошача корисника услуге осигурања од неправичних уговорних одредаба, у: Иванчевић, К., (ур.) *Заштита колективних интереса потрошача*. Београд: Правни факултет Универзитета Унион.
- Иванчевић, К. (2018). Документ с информацијама о производу осигурања, Петровић, З., Чоловић, В. (ур.) у: *Одговорности за штету, накнада штете и осигурање* (339–358). Београд: Институт за упоредно право.
- Иванчевић, К. (2009). О неправедним уговорним одредбама услова осигурања у праву ЕУ и Србије, Славнић Ј., Јовановић, С. (ур.) у: *Интеграција (права) осигурања Србије у евројску (ЕУ) систем осигурања* (398–417). Београд: Удружење за право осигурања Србије.
- Јакаша, Б. (1979). Неколико напомена на прописе Закона о обвезним односима који се односе на осигурање, *Осигурање и привреда*, 9.
- Јанковец, И. (1987). *Уговори у привреди*. Београд: Центар за радничко самоуправљање.
- Јанковец, И. (1983). *Коментар уз члан 902*, Благојевић, Б, Круљ, В. (ур.) у: Коментар Закона о облигационим односима. Београд: Савремена администрација.
- Јанковец, И. (1980). *Коментар уз члан 902*, Перовић, С., Стојановић, Д. (ур.) у: Коментар Закона о облигационим односима. Београд: Правни факултет Крагујевац; Горњи Милановац: Културни центар.

- Јанковић, З. (2015). Искуства осигуравача у реализацији превентиве, *Токови осигурања*, 1, 79–91.
- Кашанин Р., Вељковић, Д. *Судска пракса њивредних судова у сировима организација угруженој рада*. Београд: Савремена администрација.
- Кеглевић, А. (2013). Заштита осигураника појединца код уговора о осигурању, *Зборник Правној факултету Свеучилишта у Ријеци*, 1, 209–237.
- Клубучар, Д. (2014). Је ли *All risks* осигурање стварно *All risks*? Ђорић, С., Ђурковић, М., Добрић, С., Кришто, Ј., Пишкурић, М., (ур.) у: *Дани хрватској осигурања*. Загреб: Хрватска господарска комора, Хрватски уред за осигурање.
- Law of Obligations Act / Võlaõigusseaduses/ Law of Obligations Act ESTONIA / (Закон о облигационим односима Естоније – ЗОО Естоније), доступно на: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/506112013011/consolide>, 20. 1. 2023.
- Levitan, S. (2020). Lack of safety measures does not repudiate coverage as long as insurer has collected premium, доступно на: <https://www.lexology.com/commentary/insurance/israel/levitan-sharon-co/lack-of-safety-measures-does-not-repudiate-coverage-as-long-as-insurer-has-collected-premium>, 20. 1. 2023.
- LEY 50/1980, de 8 de octubre, de Contrato de Seguro (Закон о уговору о осигурању Шпаније – ЗУО Шпаније, 1980), доступно на: <http://www.dgsfp.mineco.es/sector/documentos/legislacion/2013/LEY%2050.1980,%20DE%208%20DE%20OCTUBRE,%20DE%20CONTRATO%20DE%20SEGURO.pdf>, 20. 1. 2023.
- Његомир, В. (2006). Управљање ризиком из угла осигуравајућих друштава, *Финансије*, 1–6, 144– 173.
- Olavi-J. L., Rainer R., Magnus B. (2015). Aggravation of risk and precautionary measures in non life insurance: a tricky scope for the insurer? *Baltic Journal of Law & Politics* 8:2, 1–45; DOI: 10.1515/bjlp-2015-0017.
- Пак, Ј. (2005). Осигурање у Финској са посебним освртом на законско регулисање уговора о осигурању, *Увод у право Финске*, Институт за упоредно право, Београд.
- Pélissier, A. (2012). *Precautionary Measures, "Clauses requiring the policyholder or the insured, before the insured event occurs, to perform or not to perform certain acts"* (PEICL 4:101) December 2012, in: Ünán S. (ed), *Sigorta Hukuku Türk Derneği*.
- Преднацрт Грађанског законика Републике Србије, 2016, *Правни животи*, 5-6, 139–544 (Преднацрт ГЗ Србије).
- Republic of Bulgaria, Insurance code, December 8, 2005 (Законик о осигурању Бугарске - Бугарски ЗО, 2005), доступно на: <http://www.aida.org.uk/pdf/Bulgarian%20Insurance%20Code%202005.pdf>, 20. 1. 2023.
- Restatement of European Insurance Contract Law, *Principles of European Insurance Contract Law*, (PEICL) 1. novembar 2015, доступно на: www.restatement.info, 20. 1. 2023.
- Сава осигурање, Посебни услови за осигурање од провалне крађе и неких других опасности, 15. 9. 2021.
- Сава осигурање, Посебни услови за осигурање од пожара и неких других опасности.
- Славнић, Ј. (2017). Законско регулисање последица повреда уговором о осигурању предвиђених обавеза за осигураника у савременим европским правима, у: Јовановић, С., Марано, П., (ур.) *Сразмерност и јавна извесност у праву осигурања*. Београд: Удружење за право осигурања Србије и Удружење осигуравача Србије.
- Смерница, бр. 1 о доступности података и информација Финансијској јавности и о транспарентности а тржишту осигурања, Народна банка Србије.

- Смернице о минималним стандардима понашања и доброј пракси учесника на тржишту осигурања, 20. априла 2018. (Г. бр. 3092), Народна банка Србије.
- Сокић, М. (2014). *Управљање ризицима солвенћности у осигуравајућој комјанији*, докторска дисертација, Универзитет Сингидунум, Департман за последипломске студије и међународну сарадњу.
- Судска пракса привредних судова у споровима ОУР, приредили Кашанин, Р., Вељковић, Д. Београд: Савремена администрација, 1975.
- ТРИГЛАВ осигурање, Општи услови за осигурање мобилне опреме компаније YETTEL, УС-тел-опр /21-09, од 4. 10. 2021. (Триглав YETTEL.
- Триглав осигурање, Услови за осигурање гаранције путовања, УС-птр-тураг/19-01, од 22. 1. 2019.
- Триглав осигурање, Општи услови за осигурање од одговорности, УС-одг/19-08 (Триглав, УС-одг/19-08).
- Триглав осигурање, Услови за осигурање гаранције путовања, УС-птр-тураг/19-01, од 22. 1. 2019, у тексту: Триглав УС-птр-тураг/19-01.
- The Law of 4 April 2014 on insurance, *The Belgian State Gazette (Moniteur Belge)* of 30 April 2014 (Закон о осигурању Краљевине Белгије – ЗО Белгије).
- The Swedish Insurance Contracts Act 2005, (Försäkringsavtalslag (SFS 2005:104)) (ЗУО Шведске), доступно на: <https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=2005:104>, 20. 1. 2023.
- Униџа осигурање, Посебни услови за осигурање од опште одговорности, ПУОО X/2011
- Ünan, S. (2012). *Precautionary Measures*, “Clauses requiring the policyholder or the insured, before the insured event occurs, to perform or not to perform certain acts” (PEICL 4:101) December 2012, in: Ünan S. (ed), *Sigorta Hukuku Türk Derneği*.
- Final Report of the Commission Expert Group on European Insurance Contract Law, European Commission- Directorate General for Justice, European Union, 2014. Section 5: Execution of the insurance contract, b) Precautionary measures.
- Finland, Insurance Contracts Act No. 543, June 28, 1994, Effective from July 1, 1995, (amendments up to 426/2010 included), доступно на: <http://www.aida.org.uk/AIDAEurop/Finland.asp>, 20. 1. 2023.
- French Insurance Code – Законик о осигурању Француске (Француски ЗО), доступно на: <http://aida.org.uk/pdf/French%20Insurance%20Code%202004.pdf>, 20. 1. 2023.
- Hirzel, D. (2012). *Precautionary Measures*, “Clauses requiring the policyholder or the insured, before the insured event occurs, to perform or not to perform certain acts” (PEICL 4:101) December 2012, in: Ünan S. (ed), *Sigorta Hukuku Türk Derneği*.
- Civil code of the Republic of Lithuania 18 July 2000 No VIII-1864 – Грађански законик Републике Литваније, последњи пут измењен 12. 4. 2011, No XI-1312 (ГЗ Литваније).
- Commission notice — Guidance on the interpretation and application of Council Directive 93/13/EEC on unfair terms in consumer contracts (Text with EEA relevance.) *OJ C 323, 27.9.2019, p. 4-92.*
- Шулејић, П. (1989). Примена одедаба ЗОО о осигурању имовине, *Правни живоић*, 2-3, 513–522.